

Gönderim Tarihi: 27.01.2022

Kabul Tarihi: 12.05.2022

DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDEKİ SAF OLAĞANÜSTÜ ÖGELER / OLAĞANÜSTÜLÜKLER

Marvelous / Extraordinary Elements in Dede Korkut Stories

Mehmet FİDAN

Doç. Dr. Aksaray Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
fidanm3838@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9347-2992

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Dede Korkut Hikâyeleri anlatım teknikleri, kurgu özellikleri yönünden önemli bir konumda bulunmaktadır. Nitekim bir eserin okuyucunun ilgisini çekmesinde içeriğinin ve anlatım tekniğinin önemli etkileri bulunmaktadır. Bu anlatım tekniklerinden biri olan ve geleneksel anlatılarda da karşılaştığımız fantastik / olağanüstü öğelerle eserlerin zenginleştirilmesini Dede Korkut Hikâyelerinde de gözlemlemek mümkündür. Bu çalışmada Dede Korkut Hikâyeleri fantastik / olağanüstü öğeler açısından değerlendirilmiştir. Metinlerin fantastik / olağanüstü öğeler yönünden incelenmesine ek olarak, fantastik edebiyat türünün özellikleri yönünden de metinler incelenmiştir. İncelenen hikâyelerin, kullanılan fantastik / olağanüstü öğelerin metin kişilerinde ve/veya okuyucuda gerçek / düş yönünden herhangi bir kararsızlık süreci oluşturmadığı için, fantastik edebiyat kapsamında yer almadığı; fantastik edebiyata yakın bir tür olan saf olağanüstü kapsamında yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Dede Korkut, fantastik, olağanüstü, saf olağanüstü.

Abstract

Dede Korkut Stories have great importance in terms of narrative techniques and fictional features. As a matter of fact, the content and narrative technique of a work have important effects on attracting the reader's attention. It is possible to observe the enrichment of works with fantastic / extraordinary elements, which is one of these narrative techniques and which we encounter in traditional narratives, in Dede Korkut Stories. In this study, Dede Korkut Stories were evaluated in terms of fantastic / extraordinary elements. In addition to examining the texts in terms of fantastic / extraordinary elements, they were also examined in terms of the characteristics of the fantastic literature genre. The fantastic/extraordinary elements in the analyzed epics have not been evaluated within the scope of fantastic literature because they do not create any indecision processes in terms of reality/dream in the text characters and/or the reader. It has been concluded that epics are within the scope of marvelous in the pure state, which is a genre close to fantastic literature.

Keywords: Dede Korkut, fantastic, extraordinary, marvelous.

1. GİRİŞ

Toplumun sosyokültürel niteliklerinin yansımaları geleneksel sözlü ve yazılı kültür eserlerinde görülebilmektedir. Uzun bir tarihe ve güçlü bir

sözlü-yazılı birikime sahip Türk anlatı geleneğinin kıymetli eserlerinden biri olan *Dede Korkut Hikâyeleri* de Türk toplumun yaşayışını hem dinî, örfi ve ananevi öğretiler olarak gerçekçi bir yaklaşımla hem de destan, masal anlatım geleneğinin bir yansıması, tekniği doğrultusunda fantastik/olağanüstü öğeleri katarak anlatmaktadır. Ergin (2018, s. 1) tarafından “destanî Oğuz hikâyeleri” olarak nitelendirilen *Dede Korkut Hikâyeleri* on iki destandan oluşmaktadır. Yaygın olarak bilinen bu hikâyelere ek olarak son dönemde *Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi* şeklinde on üçüncü boy ya da on üçüncü destan olarak isimlendirilen metne yönelik çalışmalar da bulunmaktadır (Azmun, 2019; Ekici, 2019; Shahgoli, Yaghoobi, Aghatabai ve Behzad, 2019). Bu metin “yeni bir boy (13. boy)” (Ercilasun, 2019, s. 7) olarak nitelendirilmesi sebebiyle çalışma kapsamında yorumlanmıştır.

"Eski Türkçenin en güzel dil anlatılarından biri" (Boratav, 1958, s. 31), “Türk destan edebiyatının doruğa yükselmiş bir şaheseri” (Korkmaz, 1998, s. 101), “benzersiz bir edebi abide” (Zahidoğlu, 2000, s. 79) vb. şeklinde nitelendirilen *Dede Korkut Hikâyeleri* araştırmacılar tarafından ilgi duyulan bir alandır (Öncül, 2018, s. 165). *Dede Korkut Hikâyeleri* çeşitli bağlamlarda birçok araştırmacı tarafından ele alınmıştır (Bekki, 2015; Türkmen, 2011; Dursun, 2011; Başar, 2012, Karakaş, 2012; Şahin, 2017; Deveci, Belet ve Türe, 2013; Eliuz, 2015; Özdemir, 2017, Çetinkaya, 2013). Bu araştırmanın konu alanı bağlamında *Dede Korkut Hikâyeleri*’ni içerisinde barındırdığı olağanüstü öğeler açısından ele alan araştırmalar da bulunmaktadır: Sarpkaya (2015, s. 107) Hızır, Azrail, peri ve Tepegöz tiplerinin eserde olağanüstü özellikleri ile ön plana çıktığını belirtir. Başer Çoban (2011) *Dede Korkut Kitabı*’nı büyülü gerçeklik bağlamında inceler. Eserin tamamının büyülü gerçeklik şeklinde kurgulandığının söylenemeyeceğini belirten araştırmacı ancak eserde büyülü gerçekliğin temel niteliklerinin yer aldığına da dikkat çeker (Başer Çoban, 2011, s. 202). Şen (2018, s. 86) araştırmasında *Dede Korkut Hikâyeleri*’ni büyülü gerçekçilik ekseninde inceler ve eserdeki olağanüstü öğelerin inandırıcılığın tanrısal bakış açısının katkı sağladığını belirtir.

2. FANTASTİK

Bir edebi anlatı biçimi, tarzı olarak "XVIII. yüzyıldan başlayarak Fransa'da gelişen bir edebî tür" olarak tanımlanan fantastik, "hayali" şeklinde de adlandırılmaktadır (TDK, 2021). Bu durum bir eserin fantastik edebiyat kapsamında değerlendirilme sürecinde hangi ölçütlerin göz önünde bulundurulacağı konusunu ön plana çıkarmaktadır. Bu aşamada aşağıda yer alan iki temel görüşün bulunduğu görülür:

1. İçerisinde hayali ya da diğer tabirle fantastik öge/öğeler bulunan eserler bu edebi türün kapsamında yer alır.

2. Bir eserde sadece fantastik ögenin yer alması onu bu türe dâhil etmez, içerisinde türe dair farklı özelliklerin de bulunması gerekir.

Bu görüşler doğrultusunda fantastiğin ve fantastik edebiyatın temel kaynaklarının incelenmesi gerekmektedir. Gündüz (2009, s. 75) fantastik edebiyat ile fantastik öge kavramının farklı olduğunu düşünür ve fantastik edebiyatın bir tür olarak ortaya çıkmasından çok daha eski dönemlerde (destan çağında) fantastik ögelerin anlatımlarda kullanıldığını ifade eder. Gündüz (2009, s. 75) bu konuda *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde yer alan Tepegöz karakterinin özelliklerinin de fantastik nitelikler taşıdığını belirtir. Benzer şekilde Asutay da (2014, s. 648) *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde peri, Tepegöz gibi karakterlerin fantastik niteliklerine dikkat çeker. Bu konuda Aydın (2019, s. 342) *Bin Bir Gece Masalları, Ali Baba ve Kırk Haramiler, Dede Korkut* gibi anlatı geleneğinin ürünleri olan eserlerin fantastik edebiyatın oluşmasına katkı sağladığını belirtir. Tekin (2012, s. 124) *Dede Korkut Hikâyeleri*'nin zaman ögesinin kullanımı yönünden destan/masal niteliğinde olduğunu belirtir. Bu türdeki hikâyelerde zamanın önemsenmediğini ve kahramanların başından geçen olayların yaşandığı süreden ziyade serüven odaklı bir şekilde sunulduğunu ifade eder (Tekin, 2012, s. 124). Bu duruma ek olarak Tekin (2012, s. 146) geleneksel anlatı türlerinde mekân tasarımının hayali olduğuna değinerek bu anlatılardaki “çizilen mekânın gerçek dünyada bir benzerinin bulunup bulunmaması pek önemli değildir” diyerek aralarında *Dede Korkut Hikâyeleri*'nin de bulunduğu eserlerdeki mekân tasarımının bu şekilde olduğunu belirtir. Bu sonuçlar fantastik edebiyatın bir tür olarak ortaya çıkması sürecinde özellikle toplumların sözlü masal, hikâye anlatı geleneklerinde yer verdikleri olağanüstü ögelerin etkilerinin bulunduğu göstergesi niteliğindedir.

Olağanüstü öğelere yer verilme açısından masalların da ön plana çıktığı görülür. Zipes (2018, s. 27) peri masallarının sözlü anlatım geleneği çerçevesinde oluştuğuna ve çocuklara yönelik eserlerin Avrupa'da 18. yüzyıldan itibaren yayımlanmaya başladığını belirtir. Peri masallarının gizemli olması, içselleştirilmesi gibi özellikleriyle çocuklar açısından etkili olduğunu düşünen Zipes (2018, s. 43-357), peri masallarında bulunan sihir unsurunun çocukları kandırmaktan ziyade onları aydınlatmaya yönelik olduğunu savunur. Mitolojik romanlar ile büyü romanları içerik yönünden karşılaştıran Joyce ve Lavene (2018, s. 36) ise iki türün, kullandığı olağanüstü ögeler yönünden benzer olduğunu ancak günümüze daha yakın döneme ait büyü romanlardaki kahramanların şiddete yönelme

eğilimlerinin mitolojik romanlara göre daha sınırlı olduğunu belirtirler.

Edebiyatta tür tanımlamaları yapılırken o türün kapsamında yer aldığı düşünülen eserlerin özelliklerinin birer kapsam sınırlaması olarak kullanıldığı görülür. Bu durum fantastik edebiyat için de geçerlidir¹. Bu kapsamda *Dede Korkut Hikâyeleri*'nin değerlendirilmesi için metinlerde yer alan olağanüstü öğelere hangi unsurların temel teşkil ettiğinin de belirlenmesi gerekmektedir.

Dede Korkut Hikâyeleri birçok yönüyle dönemdeki Türk toplumunun yaşayışını yansıtmaktadır (İnan, 1952, s. 24). Toplum yaşantısının unsurlarından olan inanış da bu bağlamda Dede Korkut'ta yer almaktadır. Bu bakımdan *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde eski Türk inanışlarının etkileri de gözlemlenmektedir (İnan, 1952, s. 23). Yonar (2011, s. 186) *Dede Korkut Kitabı*'nın bir geçiş dönemi eseri niteliğinde olduğunu, eserde hem eski Türk inanışlarının hem de İslami etkilerin bulunduğunu belirtir. Eserde yer alan doğa unsurlarının baskın olduğunu ve bu bağlamda kurulan olağanüstülük ilişkisinin "Türklerin doğa ile olan kutsal bağlarının" göstergesi niteliğinde olduğunu ve bu duruma ek olarak eserde keramet gösterme gibi İslami unsurların da yer aldığını düşünür (Yonar, 2011, s. 186). Harikulade türünün İslam edebiyatı çerçevesinde bulunan hikâyelerindeki *Ebû Ali Sina Hikâyesi* gibi ilk örneklerini yorumlayan Tanpınar (2013, s. 46), harikulade tesadüflerin, perilerin ve cinlerin genel olarak bu eserlerde yer aldığını belirterek bu türden hikâyelerde dinî etkinin gözlemlenebildiğini ifade eder. Tanpınar (2013, s. 47) harikuladenin şark hikâyeciliğinde "reel fikrini dağıtan kolaylık mekanizması" olduğunu belirtir ve bu eserlerde trajiğe az yer verildiğini düşünür. Bu duruma ek olarak

¹ Todorov (2012, s. 39) bir eserin fantastik olabilmesi için üç koşul olduğunu ifade eder: İlk olarak okuyucunun yaşanılan olaylarla ilgili "doğal bir açıklama" ve "doğaüstü bir açıklama" arasında kararsızlık süreci yaşaması gerekir. İkinci aşamada ise okuyucunun yaşadığı kararsızlık sürecinin öykü kişisi tarafından da yaşanması -"okuyucu-öykü kişisi özdeşleşmesi"- gerekir. Son aşamada ise "okuyucunun metin karşısında bir tavır takınması" gerektiği ifade edilir (Todorov, 2012, s. 39). Bu duruma ek olarak bir eserdeki fantastik niteliklerin eser boyunca devam etmesi de gerekmektedir (Todorov, 2012, s. 49). Jackson (2003, s. 1) tanımlaması zor bir alan olarak ifade ettiği fantastik edebiyatın değerinin özünde bulunan özgürce dolaşma ve kaçış eğiliminden gelebileceğini belirtir. Jackson (2003, s. 34) fantastik metinlerde olağanüstü, mimetik unsurların bir arada verildiğine değinir ve eserde gerçek olarak sunulan durumların sürekli sorgulanmasının fantastiğin merkezinde yer aldığını ifade eder. Todorov (2012, s. 50) ilgili türleri *saf tekinsiz, tekinsiz-fantastik, olağanüstü-fantastik, saf olağanüstü* olmak üzere dört gruba ayırır. Bu türler arasında yer alan saf olağanüstüde yaşanılan olağanüstü olaylar kurgunun doğası gereği öykü kişisinde ve okuyucuda herhangi bir kararsızlık süreci gibi tepkilere neden olmamaktadır (Todorov, 2012, s. 59). Saf olağanüstüye ek olarak Todorov, olağanüstü öğelerin eserlerde farklı amaçlarla da kullanıldığını belirtir. Bu amaçların *hiperbolik (abartılı) olağanüstü, egzotik olağanüstü, enstrümental olağanüstü, bilimsel olağanüstü (bilimkurgu)* (Todorov, 2012, s. 59-61) şeklinde sıralanması mümkündür.

Tanpınar (2013, s. 47) *Dede Korkut Hikâyeleri*'ni “kendi hayatındaki dramatiği görüp ve yakalayan” nadir eserler arasında görür.

3. DEDE KORKUT HİKÂYELERİNDE FANTASTİK / SAF OLAĞANÜSTÜ ÖGELER

Bu çalışmada *Dede Korkut Kitabı 1-2* (Ergin, 2018) temel alınarak incelemeler yapılmıştır. Bu duruma ek olarak olağanüstü ögeler içermesi açısından *Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi* (Ekici, 2019) isimli 13. boy da araştırmanın amacı kapsamında değerlendirilmiştir. *Dede Korkut Hikâyeleri*, Todorov'un (2012) saf olağanüstü tanımı ve bu türe bağlı alt türlere yönelik tanımlar kapsamında yorumlanmıştır.² Kurgunun fantastik edebiyat kapsamında değerlendirilebilmesi için gerçek, düş arasındaki kararsızlık (Todorov, 2012) şartı aranmıştır. Benzer konu alanında olduğu görülen çalışmalardan (Sarpkaya, 2015 “Dede Korkut Kitabı'nda olağanüstü tipler”; Başer Çoban, 2011 “Dede Korkut Kitabı ve büyüğü gerçekçilik”; Şen, 2018 “Dede Korkut anlatılarında büyüğü gerçekçilik”) farklı olarak bu çalışmada konu Todorov'un fantastik/olağanüstü tanımı çerçevesinde değerlendirilmiş ve bu tanım çerçevesinde fantastik/olağanüstü ögelerin tespitine ek olarak eserin fantastik anlatı geleneği çerçevesinde hangi türün özelliklerini barındırdığı da tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca on üçüncü boy olarak nitelendirilen *Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi* de araştırma kapsamına dâhil edilmiştir.

3.1. Dirse Han Oğlu Buğaç Han

Bu hikâyede Dirse Han'ın erkek evladı olabilmesi için eşinin yapmasını istediği “... depe gibi et yağ göl gibi kırmızı sağdur...” (Ergin, 2018, s. 81) ifadesinde belirtilen davranışlar ile bu isteğin gerçekleştiğinin göstergesi olan “Depe gibi et yağdı göl gibi kırmızı sağdurdı.” (Ergin, 2018, s. 81) ifadeleri değerlendirildiğinde ilk olarak söz sanatı olarak abartının yer aldığı görülür. Ancak bu ifadeler destan anlatı geleneği çerçevesinde değerlendirildiğinde yapılan işin boyutunun da simgesi niteliğindedir. Nitekim ilerleyen bölümde Bayındır Han'ın boğası tarif edilirken “Ol buğa katı taşa buynuz urşa un gibi ügidüridi.” (Ergin, 2018, s. 81) ifadesi ele alındığında, bu bölümde de abartı sanatına yer verildiği görülür. Ancak bu ifadede anlatılan olay aynı zamanda fantastik bir nitelik de taşır. Çünkü bu aşamada bir boğanın taşa vurduğunda onu un gibi öğüttüğü belirtilmektedir. Bu nedenle yapılan şölene yönelik abartıların da okuyucunun zihninde,

² Bu çalışmada incelenen eser doğrudan fantastik edebiyat kapsamında değerlendirilemeyeceği için fantastiğin kapsam sınırlarına yönelik tartışmalı konuların (Moran, 2007; Moran, 2009; Todorov, 2012) araştırma sürecini etkilemeyeceği düşünülmektedir.

eserin kurgusu kapsamında gerçekleşmiş olabileceği düşüncesini oluşturması mümkündür. Bu doğrultuda ilgili ifadelerin de hiperbolik (abartılı) olağanüstü nitelik taşıdığı söylenilebilir.

Hikâyede bir diğer fantastik/olağanüstü nitelikler taşıyan olay ise Buğaç'ın yaralandığı anda Hızır'ın yardıma gelmesi ve ona tedavi yöntemini tarif etmesidir. Nitekim bu duruma metinde "...saña bu yaradan koruma oğlan ölüm yokdur tağ çiçeği anan südi-y-ile senün yaraña melhemdür didi, gayıb oldu." (Ergin, 2018, s. 88) şeklinde yer verilir. Bu bölümdeki fantastik/olağanüstü durumlar Hızır'ın bir anda yardıma yetişip daha sonra kaybolmasıdır. Bu kapsamda ilgili hikâyede toplamda üç fantastik/olağanüstü ögenin yer aldığı ancak eserin kurgusu yönünden hikâye kişilerinde veya okuyucuda gerçek/düş kararsızlığı oluşturmadığı için saf olağanüstü nitelikler taşıdığı söylenilebilir.

3.2. Salur Kazan'ın Evinin Yağmalanması

Bu hikâyede Karaça Çoban'ın sapanı ile verdiği mücadelenin her yönüyle fantastik/olağanüstü nitelikler taşıdığı görülür. Onunla ilgili olarak "kâfirün üç yüzünü sapan taşı-y-ile yire bıraktı" (Ergin, 2018, s. 98), "koyun dimez kiçi dimez sapanınun ayasına kor atar" (Ergin, 2018, s. 99) gibi ifadeler bu niteliklere örnektir. İlerleyen bölümde Salur Kazan su, kurt, köpek ile haberleşmeye çalışır. Ancak bu varlıkların Kazan'a cevap vermemeleri sebebiyle bu durum fantastik/olağanüstü olarak nitelendirilememektedir. Metinde Karaça Çoban'ın bağlandığı ağacı kökünden kopardığı görülür. Bu olay "kaba ağacı yeriy-ile yurdu-y-ile kopardı" (Ergin, 2018, s. 105) şeklinde anlatılır. Burada ağacın kökünden koparılması durumunun fantastik/olağanüstü olarak nitelendirilmesinin sebebi ağacın "kaba", büyük, iri, koca (Ergin, 2018, s. 159) manasında kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Yani çobanın güçlü bir ağaca bağlı olduğu ve bunu yerinden söktüğü belirtilmektedir. Bu durum hiperbolik (abartılı) olağanüstü bir niteliğin göstergesidir.

Salur Kazan ile çobanın, Uruz'u kurtarma olayı anlatılırken çobanın sapanının "üç yaşar tana derisinden ayası-y-idi" (Ergin, 2018, s. 109), "Her atanda on iki batman taş atar-idi" (Ergin, 2018, s. 109) şeklinde betimlendiği görülür. Sapanın taş konan yerinin ve attığı taşların boyutu da fantastik/olağanüstü öğelere örnektir. Aynı zamanda saptandan atılan taşın düştüğü yerle ilgili olarak "üç yıla dak taşı düşdüğü yirün otı bitmez-idi." (Ergin, 2018, s. 110) gibi ifadelerin de fantastik/olağanüstü olarak nitelendirilmesi mümkündür. Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Oğuz beyleri olan Kıyan Selçük oğlu Delü Dundar, Kara Göne oğlu Kara Budak çapar,

Aruz Koca çapar gibi kişilerin özelliklerinin “demür kapuyı depüp alan”, “Merdin kal’asın depüp yıkan” (Ergin, 2018, s. 112), “Altmış ögeç derisinden kürk eylese topuklarını örtmeyen” (Ergin, 2018, s. 113) gibi ifadelerle betimlendiği görülür. Bu ifadelerin de hiperbolik (abartılı) olağanüstü kapsamında olduğu görülmektedir. Bu kapsamda hikâyedeki fantastik/olağanüstü olaylar paragrafın bağlamı içerisinde değerlendirilerek (örneğin sapanın her bir özelliğinin ya da her bir Oğuz beyinin özelliklerinin tek bir öge olarak yorumlanması) aynı bağlam içerisinde sıralanan nitelendirmeler toplamda bir öge olarak yorumlanmıştır. Bu doğrultuda hikâyede toplamda dört fantastik/olağanüstü ögenin yer aldığı ancak eserin kurgusu yönünden hikâye kişilerinde veya okuyucuda gerçek/düş kararsızlığı oluşturmadığı için saf olağanüstü nitelikler taşıdığı söylenilebilir.

3.3. Kam Büre Oğlu Bamsı Beyrek

Bu hikâyede ilk olarak görülen olağanüstü öge, hikmet olarak da nitelendirilebilecek olan Oğuz Beylerinin Pay Büre Big’e oğul, Pay Piçen Big’e kız evlat verilmesi duasının kabul olması hadisesidir. Nitekim metinde bu durum “du’âları müstecâb oluridi” (Ergin, 2018, s. 117) şeklinde anlatılmaktadır. İlerleyen bölümde Delü Karçar’ın elinin havada asılı kalmasının da fantastik/olağanüstü nitelikler taşıdığı görülür. Metinde Dede Korkut’un kendisine kılıç çeken Delü Karçar’a yönelik olarak “Çalar-iseñ elüñ kurısun” (Ergin, 2018, s. 125) sözü kabul olur. Nitekim burada da hikmet göstermeye atıfta bulunulur. Dede Korkut “Korkut velâyet issi idi, dileği kabul oldu” (Ergin, 2018, s. 125) şeklinde nitelendirilmektedir. Bu hikâyedeki son fantastik/olağanüstü olay ise Pay Püre Big’in gözlerinin açılması hadisesidir. Metinde oğul “sırça parmağını” (Ergin, 2018, s. 151) bir mendilin üzerine kanatır ve bu mendili gözüne süren Pay Püre Big’in gözleri bir anda açılır. Bu kapsamda ilgili hikâyede toplamda üç fantastik/olağanüstü ögenin yer aldığı ancak eserin kurgusu yönünden hikâye kişilerinde veya okuyucuda gerçek/düş kararsızlığı oluşturmadığı için saf olağanüstü nitelikler taşıdığı söylenilebilir.

3.4. Kazan Bey’in Oğlu Uruz Bey’in Esir Düşmesi

Bu hikâyede fantastik/olağanüstü nitelikler taşıyan öge tespit edilememiştir.

3.5. Duha Koca Oğlu Delü Dumrul

Bu hikâyede ilk olarak ön plana çıkan fantastik/olağanüstü öge Delü Dumrul’un Azrail’e kılıç çekmesi hadisesidir. Delü Dumrul’un kılıcı ile Azrail’e saldırması ile başlayan bu olayın gelişimi “Azrâ’il bir gögerçin oldu,

pencereden uçdı gitdi.” (Ergin, 2018, s. 179) şeklinde ifade edilir. İlerleyen bölümde bu davranışından pişmanlık duyan Delü Dumrul’un dua etmesi sonucu Allah tarafından affedildiği görülür. Nitekim bu hadise hikâyede “yâ Azrâ’il Delü Dumrul can yirine can bulsun, anuñ canı azad olsun” (Ergin, 2018, s. 180) şeklinde anlatılmaktadır. Bu kapsamda ilgili hikâyede toplamda iki olağanüstü ögenin yer aldığı ancak eserin kurgusu yönünden hikâye kişilerinde veya okuyucuda gerçek/düş kararsızlığı oluşturmadığı için saf olağanüstü nitelikler taşıdığı görülmektedir.

3.6. Kañlı Koca Oğlu Kan Turalı

Bu hikâyedeki ilk fantastik/olağanüstü ögenin Trabzon tekfurunun kızının betimlenmesinde olduğu görülür. “Ol kızıñ üç canavar kalınlığı kaftanlığı var-idi. Her kim ol üç canavarı bassa yense öldürse kızımı aña virürem diyü va’de eylemiş-idi.” (Ergin, 2018, s. 185) şeklinde anlatılan olayda, Kan Turalı gücü ve zekâsı ile boğayı, aslanı ve deveyi alt eder. Hikâyede “Buğa dizin çökdi, buynuzı-y-ile bir mermer taşı yoğurdu peynir gibi ditdi” (Ergin, 2018, s. 189) şeklinde anlatılan boğayı, Kan Turalı’nın yenmesinde zekâsına ek olarak gücünün de ön plana çıktığı görülür. Çünkü Kan Turalı’nın bir yumruğu ile boğayı oturtması ve sürerek meydandan çıkarması olağanüstü bir güç gerektirmektedir. Aynı şekilde Kan Turalı’nın aslan ve deve ile mücadelesinde geçen “bir yumruk eyle urdı-kim yumruk çenesine tokındı, uvatdı.” (Ergin, 2018, s. 191) ve “deveye bir depme urdı. Deve bağırdı. Bir dahı urdı, deve ayağı üzerine turımadı, yıkıldı.” (Ergin, 2018, s. 192) ifadelerinin de olaylara olağanüstü nitelikler kattığı görülmektedir. Ancak bu durumların da eser kişilerinde herhangi bir gerçek/düş kararsızlığı oluşturmadığı ve olağanüstülüğün eserin gerçeklik kurgusu dâhilinde kabul gördüğü söylenilebilir. Bu kapsamda ilgili hikâyede toplamda dört olağanüstü ögenin yer aldığı ve bu ögelerin saf olağanüstü nitelikler taşıdığı görülmektedir.

3.7. Kazılık Koca Oğlu Yigenek

Bu hikâyede tutsak durumda olan babasını kurtarmak isteyen Yigenek’in babasının tutsak olduğu kaleyi -“Düz mürd Kal’asını”- (Ergin, 2018, s. 202) rüyasında görmesi ilk olarak tespit edilen fantastik/olağanüstü ögedir. Yine bu hikâyede anlatılan gürzün “altmış batman” (Ergin, 2018, s. 203) şeklinde olduğu görülür. Bu durumun da fantastik/olağanüstü olarak tanımlanması mümkündür. Bu kapsamda hikâyede toplamda iki olağanüstü ögenin yer aldığı ancak eserin kurgusu yönünden hikâyede kişilerinde veya okuyucuda gerçek/düş kararsızlığı oluşturmadığı için saf olağanüstü nitelikler taşıdığı söylenilebilir.

3.8. Basat'ın Depegöz'ü Öldürmesi

Bu hikâyede anlatılan olayların kurgusu yönünden fantastik/olağanüstülük metnin genelinde yer almaktadır. Metinde ilk olarak Aruz Koca'nın oğlunun bir aslan tarafından büyütülmesine değinildiği görülür. Büyüdüğünde bu çocuktan “Hanum sazdan bir aslan çıkar, at urur, apul apul yoruyışı adam gibi, at basuban kan sömürür.” (Ergin, 2018, s. 207) şeklinde bahsedildiği görülür. Hikâyede Depegöz'ün dünyaya gelme hadisesi de birçok özelliği ile fantastik/olağanüstü nitelikler taşımaktadır. Bu duruma “Çoban kepeneğini üzerlerine atdı, perri kızınıñ birini tutdı.” (Ergin, 2018, s. 207) şeklinde değinilerek çobanın bu davranışı ile “Oğuzuñ başına zaval getürdüğü” (Ergin, 2018, s. 207) ifade edilir. Bir yıl sonra pınarın yanında ortaya çıkan Depegöz'ün “gevdesi adam depesinde bir gözi var.” (Ergin, 2018, s. 208) şeklinde tanımlandığı ve onu emzirmeye çalışan dadılarını helak ettiği; ayrıca “Günde bir kazan süd yetmez-idi” (Ergin, 2018, s. 208) şeklinde açıklamalar ile Depegöz'ün fantastik/olağanüstü nitelikleri olan bir varlık olarak tanımlandığı görülür. Hikâyedeki bir diğer önemli hadise ise Depegöz'e peri annesinin tılsımlı bir yüzük vermesidir. Nitekim peri bu yüzüğün özelliğini “oğul saña oh batmasun, tenüñi kılıç kesmesün” (Ergin, 2018, s. 208) şeklinde anlatır. Yüzüğün tılsımı ile birlikte Depegöz'ün olağanüstü bir güce kavuştuğu görülür. Bu özellikleri arasında bir ağacı kökünden sökerek fırlatması, gücü sayesinde Oğuzların mallarına ve canlarına musallat olması örnek olarak sıralanabilir. Metinde Basat'ın Depegöz'e fırlattığı okların işlemediği ve Depegöz'ün bu okları sinek zannederek “Bu yirüñ sineği bizi üşendürdi” (Ergin, 2018, s. 211) şeklinde nitelendirdiği görülür. Basat'ın kocalara Depegöz'ü alt etmenin yöntemini sorması üzerine onların “Bilmezüz amma gözinden gayrı yirde et yokdur.” (Ergin, 2018, s. 212) demeleri üzerine Basat'ın canavarın gözüne saldırması sonucu “Depegözün gözi helak” (Ergin, 2018, s. 212) olur. Hikâyenin ilerleyen bölümlerinde Basat'ın Depegöz'ün oyunlarından zekâsı ile kurtulduğu görülür. Bu kapsamda hikâyede toplamda altı olağanüstü ögenin yer aldığı ancak eserin kurgusu yönünden hikâye kişilerinde veya okuyucuda gerçek/düş kararsızlığı oluşturmadığı için saf olağanüstü nitelikler taşıdığı görülmektedir.

3.9. Begil Oğlu Emren

Bu hikâyedeki olağanüstü durum Begil oğlu Emren'in düşmanı ile mücadelesi sırasında Allah'tan yardım istemesi sonucunda kendisine “kırk erçe kuvvet” (Ergin, 2018, s. 224) verilerek düşmanını alt etmesidir. Bu doğrultuda hikâyede bir olağanüstü ögenin yer aldığı ancak bu ögenin eserin kurgusu yönünden hikâye kişilerinde veya okuyucuda gerçek/düş kararsızlığı

oluşturmadığı için saf olağanüstü nitelikler taşıdığı söylenilebilir.

3.10. Uşun Koca Oğlu Segrek

Bu hikâyede fantastik/olağanüstü nitelikler taşıyan öge tespit edilememiştir.

3.11. Salur Kazan'ı Oğlu Uruz'un Tutsaklıktan Çıkarması

Bu hikâyede Oğuz beylerinden bahsedilirken onların uykularının fantastik/olağanüstü niteliklerine değinilir ve bu durum "Oğuz bigleri yidi gün uyur-idi. Anuñ-içün küçüçük ölüm dirler-idi" (Ergin, 2018, s. 234) şeklinde nitelendirilir. Bu bağlamda hikâyede bir olağanüstü ögenin yer aldığı ancak bu ögenin eserin kurgusu yönünden hikâye kişilerinde veya okuyucuda gerçek/düş kararsızlığı oluşturmadığı için saf olağanüstü nitelikler taşıdığı görülmektedir.

3.12. İç Oğuz Taş Oğuz Âsi Olup Beyrek'in Ölmesi

Bu hikâyede fantastik/olağanüstü nitelikler taşıyan öge tespit edilememiştir.

3.13. Salur Kazan'ın Yedi Başlı Ejderhayı Öldürmesi

Bu hikâyede Salur Kazan'ın yedi başlı ejderha ile mücadelesi anlatılırken fantastik/olağanüstü öğelere yer verildiği görülür. Hikâyede ejderha "yeddi yerde meş'al kimi yanan ol ejdehanuñ gözleri-y-miş" (Ekici, 2019, s. 135) gibi özellikleri ile nitelendirilmektedir. Kazan'ın ejderha ile mücadelesi sırasında Allah'tan yardım istemesi üzerine bir anda kazan ile ejderha arasında bir kaya meydana gelir. Bu durum "Gazan ki Allahına yalvardı, anı-y-ileñ ejdehanuñ arasında bir otak kimi kaya peyda oldı." (Ekici, 2019, s. 141) şeklinde anlatılmaktadır. Kazanın ejderhayı öldürmesinde ise Lala Kılbaş'ın hikmetinin etkisinin olduğu belirtilir. İlerleyen bölümlerde Kazan ejderha derisinden çeşitli kıyafetler diktirir ve bu durum "ejdehanuñ derisindeñ Gazan korku bilmez cânına don tiktürdi" (Ekici, 2019, s. 145) şeklinde ifade edilir. Ayrıca Kazanın ejderhanın kılığına girerek Bayındır Pādşāh'ın otağına gittiği görülür. Bu bağlamda ilgili hikâyede dört olağanüstü ögenin yer aldığı ancak bu ögenin eserin kurgusu yönünden hikâye kişilerinde veya okuyucuda gerçek/düş kararsızlığı oluşturmadığı için saf olağanüstü nitelikler taşıdığı söylenilebilir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışmada *Dede Korkut Hikâyeleri* (13 Boy) fantastik/olağanüstü öğeler yönünden değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda toplamda on hikâyede fantastik/olağanüstü öğelerin yer aldığı tespit edilmiştir. *Kazan Bey'in oğlu*

Uruz Bey'in esir düşmesi, Uşun Koca oğlu Segrek ve İç Oğuz Taş Oğuz âsi olup Beyrek'in ölmesi hikayelerinde ise bu araştırma kapsamında yapılan değerlendirmeler sonucunda fantastik/olağanüstü öge tespit edilememiştir. İnceleme kapsamında hikâyelerdeki fantastik/olağanüstü ögelerin sayısal olarak belirlenmesinde ögenin eser içerisindeki bağlamı göz önünde bulundurularak aynı bağlam içerisindeki ifadeler tek bir fantastik/olağanüstü öge olarak nitelendirilmiştir. Örneğin *Salur Kazan'ın evinin yağmalanması* bu doğrultuda değerlendirildiğinde, Oğuz Beylerinin özellikleri sıralanırken “kara taş küle eyleyen”, “demür kapuyı depüp alan”, “altmış ögeç derisinden külâh itse kulaklarını örtmeyen” (Ergin, 2018, s. 112-113) gibi ifadeler tek bir fantastik/olağanüstü öge olarak belirtilmiştir. Bu doğrultuda *Basat'ın Depegöz'ü öldürmesi* içeriğinde altı fantastik/olağanüstü öge barındırarak *Dede Korkut Hikâyeleri* içerisinde en çok fantastik/olağanüstü ögenin bulunduğu metin olarak ön plana çıkmaktadır. Bu durumun oluşmasında hikâyenin kurgu yönünden de olağanüstü bir niteliğe sahip olmasının önemli etkisi vardır.

Nitekim hikâyeye ismini veren karakterlerden biri olan Depegöz doğuştan ve sonradan kendisine verilen özellikler sebebiyle fantastik/olağanüstü bir niteliğe sahiptir. Benzer şekilde yine hikâyeye ismini veren bir diğer karakter olan Basat bu bağlamda özeldir. Çünkü bir aslan tarafından büyütülen bir karakter olan Basat, her ne kadar görünüşte bir insan olsa da ilk zamanlarda yapı olarak aslan davranışları sergilemektedir. Bu durum da Basat'ın fantastik/olağanüstü özelliğine katkı sağlamaktadır. *Salur Kazan'ın evinin yağmalanması, Kañlı Koca oğlu Kan Turalı ve Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi* hikâyesinde ise dörder fantastik/olağanüstü ögenin bulunduğu tespit edilmiştir.

Benzer şekilde bu hikâyelerden biri olan *Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi* içeriğinde yer alan ejderha karakteri nedeniyle kurgu yönünden de fantastik/olağanüstü nitelikler taşımaya uygun bir metin olarak ön plana çıkmaktadır. Diğer hikâyelerde tespit edilen fantastik/olağanüstü öge sayısı ise şu şekildedir: *Dirse Han oğlu Buğaç Han ve Kam Büre oğlu Bamsı Beyrek*'te üçer; *Duha Koca oğlu Delü Dumlul ve Kazılık Koca oğlu Yigenek*'te ikişer; *Begil oğlu Emren ve Salur Kazan'ı oğlu Uruz'un tutsaklıktan çıkarması*'nda ise birer fantastik/olağanüstü ögenin yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Dede Korkut Hikâyeleri Todorov'un (2012) fantastik edebiyat sınıflandırması bağlamında değerlendirildiğinde, metinlerde yer alan fantastik/olağanüstü ögeler eser kişilerinde ve/veya okuyucuda gerçek/düş yönünden herhangi bir kararsızlık oluşturmaması sebebiyle fantastik

edebiyat kapsamında yer almamaktadır. Ancak bu aşamada *fantastik edebiyat* ve *fantastik öge* kavramları arasındaki farklılığa değinilmesi gerekmektedir. Nitekim Todorov (2012) bir eserde sadece *fantastik öge* bulunmasının o eserin fantastik edebiyat sınıflandırması içerisinde yer almasına yetmeyeceğini belirterek, bu bağlamda ilgili eserlerin fantastiğe yakın türler içerisinde değerlendirilebileceğini belirtir. *Dede Korkut Hikâyeleri* bu yöntemle değerlendirildiğinde, içeriğinde fantastik/olağanüstü öge bulunan hikâyelerin fantastik edebiyata yakın bir tür olan saf olağanüstü kapsamında yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu niteliklere ek olarak olağanüstü öğelerin eserlerde kullanım amacı incelendiğinde ilgi çekicilik özelliği sebebiyle hiperbolik (abartılı) olağanüstüye de yer verildiği tespit edilmiştir. Yapılan bu değerlendirmeler hikâyelerdeki anlatım üslubunun özellikle ilgi çekiciliğe yönelik olduğunu ve bu açıdan hikâyelerin zengin bir içeriğe, kurguya sahip olduğunu göstermektedir.

5. SUMMARY

The reflections of the socio-cultural characteristics of the society can be seen in traditional oral and written cultural works. Dede Korkut Stories describe the life of Turkish society both with a realistic approach and by adding fantastic/extraordinary elements in line with the epic narrative tradition. In this study, examinations were made on the basis of "Dede Korkut Kitabı 1-2" (Ergin, 2018). In addition to this situation, the story "Salur Kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi" (Ekici, 2019) was evaluated within the scope of the research in terms of containing extraordinary elements. Dede Korkut Stories have been interpreted within the scope of Todorov's (2012) definition of marvelous and definitions for subgenres related to this genre. In order for the fiction of the stories to be evaluated within the scope of fantastic literature, the condition of indecision between reality and dream (Todorov, 2012) was sought.

In this study, Dede Korkut Stories were evaluated in terms of fantastic/extraordinary elements. In this direction, it has been determined that there are fantastic/extraordinary elements in ten stories total in Dede Korkut Stories. When Dede Korkut Stories are evaluated in the context of Todorov's (2012) fantastic literature classification, the fantastic/extraordinary elements in the texts do not create any indecision in terms of reality/dream for the characters of the stories and the reader. For this reason, it is thought that the examined texts are not included in the scope of fantastic literature. However, at this stage, the difference between the concepts of fantastic literature and fantastic element should be mentioned. As a matter of fact, Todorov (2012) states that just having a fantastic

element in a work is not enough for that work to be included in the fantastic literature classification. In this context, he states that related works can be evaluated within genres close to fantastic. When Dede Korkut Stories are evaluated with this method, it has been concluded that the stories with fantastic/extraordinary elements are within the scope of marvelous, which is a genre close to fantastic literature. In addition to these qualities, when the purpose of use of extraordinary elements in works is examined, it has been determined that hyperbolic marvelous is also included. These evaluations show that the narrative style in the stories is especially interesting and the stories have a rich content and fiction.

6. KAYNAKLAR

- Asutay, H. (2014). Çocuk ve gençlik yazımında fantastik kavramı. *Türk Dili, CVII* (756), 642-652.
- Aydın, A. (2019). Fantastik edebiyat bağlamında Gautier'nin "İkiz Şövalye" adlı öyküsünün ruh ikizi / kişilik bölünmesi açısından çözümlenmesi. *Journal of Turkish Language and Literature*, 5(3), 340-349.
- Azmun, Y. (2019). *Dede Korkut'un üçüncü elyazması: soylamalar ve iki yeni boy ile Türkmen sahra nüshası (metin-çeviri-sözlük-ıtkıbasım)*. İstanbul: Kutlu Yayınevi.
- Başar, L. K. (2012). Dede Korkut hikâyelerinde savaşçı eğitimi. *Turkish Studies*, 7(4), 1009-1017.
- Başer Çoban, S. (2011). Dede Korkut Kitabı ve büyümlü gerçekçilik. *Millî Folklor*, 23(91), 195-203.
- Bekki, S. (2015). "Dedem Korkut Kitabı araştırmalarının 100 yıllık tarihi ve '100 temel eser' kapsamında yayımlanan Dede Korkut Hikâyeleri adlı kitapların niteliği üzerine bir değerlendirme". Düşünce Hayatımızda ve Kültürümüzde Dede Korkut Uluslararası Sempozyumu. (21-22 Mayıs 2015, Bayburt), Tebliğler Haz. Fatih YALÇIN-Kürşat KARA, Bayburt Üniversitesi Yayınları, Bayburt, 2015, s.179-198).
- Boratav, P. N. (1958). Dede Korkut hikâyelerindeki tarihi olaylar ve kitabın te'lif tarihi. *Türkiyat Mecmuası*, 13, 31-62.
- Çetinkaya, G. (2013). Dede Korkut hikâyelerinde sembol olarak meydan. *Millî Folklor*, 25(98), 73-86.
- Deveci, H., Belet, D. ve Türe, D. (2013). Dede Korkut hikâyelerinde yer alan değerler. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(46), 294-321.
- Dursun, A. (2011). Dede Korkut hikâyelerinde halk hukuku. *Turkish Studies*, 6(4), 107-122.
- Ekici, M. (2019). *Dede Korkut Kitabı Türkistan/ Türkmen sahra nüshası / soylamalar ve 13. boy / salur kazan'ın yedi başlı ejderhayı öldürmesi*. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Eliuz, Ü. (2015). İmge ve göstergeler uzamı: Dede Korkut hikâyeleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 15(2), 75-88.

- Ercilasun, A. B. (2019). Dede Korkut Kitabı'nın yeni nüshası ve üzerindeki yayınlar. *Millî Folklor*, 123, 5-22.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gündüz, O. (2009). *İhsan Oktay Anar'ın kurgu dünyası: Anar'ın kurgu evreninde postmodern bir gezinti*. Ankara: Ankara Vizyon Yayınevi.
- İnan, A. (1952). Müslüman Türklerde şamanizm kalıntıları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4, 19-30.
- Joyce ve Lavene, J. (2018). *Her yönüyle roman yazmak* (çev. Kıvanç Güney). Ankara: Akılçelen Kitaplar.
- Jackson, R. (2003). *Fantasy, the literature of subversion*. New York: Routledge.
- Karakaş, R. (2012). Dede Korkut hikâyelerindeki bey oğullarının nitelikleri ve işlevleri. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(1), 155-168.
- Korkmaz, Z. (1998). Dede Korkut hikâyelerinde dil-üslup bağlantısı. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 46(1), 101-112.
- Moran, B. (2007). *Türk romanına eleştirel bir bakış 3: Sevgi Soysal'dan Bilge Karasu'ya*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2009). *Edebiyat kuramları ve eleştirisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öncül, K. (2018). Deli Dumrul hikâyesine yeni yaklaşımlar. *Türkbilig*, 36, 159-166.
- Özdemir, C. (2017). Dede Korkut kitabında saygı. *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, 16, 7-29.
- Şahin, N. (2017). Dede Korkut hikâyeleri'ndeki metaforlar. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6(1), 84-114.
- Sarpkaya, S. (2015). Dede Korkut Kitabı'nda olağanüstü tipler. *Millî Folklor*, 27(107), 97-107.
- Shahgoli, N. K., Yaghoobi, V., Aghatabai, S., Behzad, S. (2019). Dede Korkut Kitabı'nın Günbet yazması: inceleme, metin, dizin ve tıpkıbasım. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 16(2), 147-379.
- Şen, C. (2018). *Dede Korkut anlatılarında büyüğü gerçekçilik*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tanpınar, A. H. (2013). *On dokuzuncu asır Türk edebiyatı tarihi* (21. baskı). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TDK (2021). Fantastik. Erişim adresi (2 Kasım 2021): <https://sozluk.gov.tr/>
- Tekin, M. (2012). *Roman sanatı 1: romanın unsurları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Todorov, T. (2012). *Fantastik: edebi türe yapısal bir yaklaşım* (çev. Nedret Öztokat). İstanbul: Metis Yayınları.
- Türkmen, F. (2011). Dede Korkut'ta halk hukuku unsurları. *Bilig*, 58, 242-256.
- Yonar, G. (2011). *Türk edebiyatında fantastiğin kökenleri harikulade ve olağandışı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Zahidoğlu, V. (2000). Kitab-ı Dede Korkut'un metni üzerine. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 15, 79-93.
- Zipes, J. (2018). *Peri masalları ve yıkma sanatı* (çev. Zeynep Çiftçi Kanburoğlu). İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

